

Barbara Kryžan-Stanojević
Filozofski fakultet, Zagreb

Jasna Bärešić: DOBRO DOŠLI I, Udžbenik i rječnik, 319 str.; Priručnik za nastavnike, 135 str.; Gramatika hrvatskoga jezika i rješenja zadataka, 267 str.; Kasete

Škola za strane jezike, Zagreb, 1993.

Netko je rekao da će čovjek koji u dvadeset prvom stoljeću bude govorio samo jedan jezik biti smatran analfabetom. Tu bih izreku dopunila. Kako ne bismo postali analfabetima XXI. stoljeća, moramo se služiti barem jednim od svjetskih stranih jezika, što nam omogućava međunarodnu komunikaciju. Mi, predstavnici "malih" naroda, u teškoj smo situaciji. Englezu je dovoljno znati svoj jezik da ne bi bio analfabet, a mi, osim svojega jezika, moramo znati barem još jedan jezik, i to od onih "velikih". Ipak, treba priznati da je u zadnje vrijeme interes za jezike "malih" naroda sve veći. Je li razlog tome ekonomskoga značenja - želja prodora na još neosvojena tržišta ili kapricioznost "velikih" - pitanje je na koje bi možda sociolozi ili sociolingvisti mogli odgovoriti. Ostaje činjenica da je povećanje interesa za jezike "malih" naroda, a u te bismo jezike mogli ubrojiti većinu slavenskih jezika, izazov. Upravo sada imamo priliku približiti svoj jezik drugima. Da bismo to učinili, moramo stvoriti udžbenik koji može ispuniti taj zadatak. Čini se da je upravo takav udžbenik nedavno izišao iz tiska pod naslovom *Dobro došli I*.

Prikaz udžbenika stranog jezika je složena zadaća. Prije svega moramo znati kome je namijenjen, u kakvoj će se ustanovi provoditi nastava, kakvim kadrovima raspolaže ta ustanova i sl.

Udžbenik o kojemu je riječ već samim time što je izdan u Školi za strane jezike daje odgovor na postavljena pitanja.

Poznato je da Škola stranih jezika raspolaže iskusnim metodičarima i praktičarima, kojih je dugogodišnji rad rezultirao i nizom udžbenika stranih jezika za Hrvate. Možemo, dakle, vjerovati u metodološku solidnost i stručnost. Tečaj će voditi stručnjaci koji će svojim radom dopuniti sve ono što u udžbeniku nije rečeno. Znajući sve to, možemo reći da je taj udžbenik izvrstan u rukama vještoga i stručnoga nastavnika, a nevjeste će nastavnik biti vođen za ruku u priručniku za nastavnike.

Za razliku od dosadašnjih udžbenika, u ovome u ulozi stranoga jezika nastupa hrvatski jezik. Zadatak je mnogo složeniji, jer umjesto jednoga primatelja naših didaktičkih poruka, imamo ih više: studente koji se razlikuju ne samo po dobi i obrazovanju već i po materinskom jeziku. Svojevrsna univerzalizacija učenika onemogućava nam ili ograničava rad komparativnoga ili kontrastivnoga karaktera. Naš, na neki način "unificirani" student, prepušten je u tome dijelu samome sebi. Nedostaci tog pristupa vidljivi su i u odabiru tekstova, koji su, bez obzira na to što služe svrsi, dosta jednolični i teško će svojim sadržajem pobuditi interes.

Udžbenik o kojemu je riječ čine četiri dijela. Prvi se dio sastoji od 22 nastavne cjeline i služi istodobno kao radna bilježnica. Svaka cjelina sadrži tekst i vježbe. Na kraju je prvoga dijela rječnik. Drugi dio sadrži gramatiku i rješenja, treći je dio priručnik za nastavnike, a četvrti je dio zvučan - kasete sa snimljenim tekstovima. Svaki od tih dijelova zahtijeva poseban pristup.

Autorica svoju koncepciju izlaže u priručniku za nastavnike, koji nam istovremeno daje uvid u metodu kojom je tečaj vođen. Na samom početku tog dijela imamo jasno izloženu zamisao cijelog tečaja. "Udžbenik *hrvatskog jezika* nastao je kao rezultat potreba za jednim udžbenikom koji bi omogućio stranim državljanima te drugoj (trećoj) generaciji naših iseljenika i onih koji su privremeno zaposleni diljem svijeta da dosta brzo i učinkovito svladaju hrvatski književni jezik uz pomoć profesora, ali i sami." Tečaj predviđa ukupno 360 sati nastave, podijeljenih na dva semestra, a vođen je kombiniranom metodom. Osim deklaracije, autorica pomno prati svaku nastavnu jedinicu, pa tako i neiskusni nastavnik može uspješno voditi nastavu, služeći se njezinim uputstvima u priručniku za nastavnike.

Kad udžbenik uzmemo u ruke, a on je najvažniji dio kompleta, ne možemo odoljeti spontanoj refleksiji - eto napokon imamo lijep, suvremeno opremljen udžbenik hrvatskoga jezika za strance. Grafička oprema tog udžbenika nastavak je najboljih izdavačkih tradicija. Lijep je, ali ne i rasipno raskošan, djeluje suvremeno i praktično. Tekstovi su jasni, jednostavni, obuhvaćaju tematski osnovne jedinice iz svagdašnjega života. Kao u većini sličnih suvremenih udžbenika, pratimo obitelj s kojom postajemo bliski u svim njezinim doživljajima povezanim za određene životne situacije. Većina tema je predočena dijalozima. Tekstovi su tako sastavljeni da čine osnovu znanja o hrvatskome jeziku u ontološkome, semantičkom i pragmatičkom smislu i ispunjavaju sve zahtjeve uzornoga glotodidaktičkog teksta. Osim pragmatičke funkcije, očit je kognitivan pristup jezičnome materijalu. Jedna od naglašavanih teza kognitivizma jest to da je cijelo naše iskustvo, dakle i jezično, prožeto uvjetovanošću kulturom.¹ Taj je pristup vidljiv u izboru materijala. Udžbenik je bogat ilustracijama koje često (nažalost ne i uvijek) mogu poslužiti kao materijal za vježbu.

Svaki je tekst popraćen nizom vježbi koje provjeravaju razumijevanje teksta, učvršćuju novi gramatički materijal i ulaze u sustav cjelovite gramatičke obrade. Prolazimo, dakle, cijelu verbalnu i imensku fleksiju. Tipovi vježbi su označeni ikonama. Treba naglasiti da nastavne jedinice nemaju objašnjenja niti komentare bilo na stranom, bilo na hrvatskom jeziku, što je posve razumljivo uz informaciju kome i kako udžbenik treba služiti. Činjenica na koju bih htjela obratiti pozornost jest da se u tekstovima pojavljuju internacionalizmi, što naglašavam kao pozitivnu stranu udžbenika, s obzirom na korisnika koji će se njime služiti. Ipak treba opet istaknuti da bi bilo poželjno, jer su nastale mnoge promjene u hrvatskome jeziku, da barem neki od tih internacionalizama imaju uz sebe pojašnjenja na hrvatskome jeziku, npr. *advokat//odvjetnik, avion//zrakoplov* i sl. Razlog je potreba za razumijevanjem riječi s kojima će se stranac susresti pri prvom neposrednom kontaktu s jezikom tijekom boravka u Hrvatskoj. Zajedno s priručnikom za nastavnike taj dio čini cjelinu koja je posve solidan temelj ovoj nastavi.

Zamjerke koje, moram priznati, mogu biti rezultat odgoja povezane su uz pristup samoj knjizi. Poštovanje prema knjizi ne dopušta mi pisati ni šarati po njoj. Ne mogu se osloboditi tog tradicionalnog pristupa - knjiga je svetinja. Svjesna sam toga kako je u sadašnje vrijeme to donekle anakronizam. Ali čak ako prihvatimo jednkokratnost uporabe ovoga udžbenika, ostavljanje mjesta za male sastave i pričiće s metodičkoga pa i praktičkoga gledišta nije najkorisnije. Prije svega, student je ograničen na mjesto koje je ostavljeno u knjizi - to ograničava okvir njegova rada. Osim toga, problem je i ispravljanje takvih zadaća (vježbe se mogu pročitati i ispraviti ponuđenim rješenjima u drugom dijelu knjige - sastavak mora ispraviti nastavnik). Takva koncepcija udžbenika donekle naglašava jednkokratnost knjige, od čega može imati koristi samo izdavač. Ipak, prihvaćajući udžbenik i kao radnu bilježnicu (razumijem da je na satu praktičnije sve imati u jednoj knjizi),

¹ O tome u: G.Lakoff, M.Johnson, *Metafory w naszym zyciu*, Warszawa, 1988 (polj.prijevod).

moglo bi se uklanjanjem tih neopravdanih praznina uštedjeti deset stranica, što opet ne bi narušilo estetski izgled knjige.

Pokušavajući kao stranac pristupiti materijalu prezentiranom u udžbeniku, ne mogu se osloboditi dojma da je taj udžbenik, s jedne strane, pretežak za početnike, a s druge strane, katkad se čini da su nastavne jedinice samo okosnica spoznajne jezgre koja je donekle univerzalna (dakle, namijenjena nekom "unificiranom" studentu) i mogla bi se naći u bilo kojem drugom udžbeniku hrvatskoga jezika. Nedostaje im dakle individualnost. Poznajem takve udžbenike iz drugih jezika. Njihova osnovna mana je poprilična monotonost koju svakako mora rješavati sam nastavnik. Čini se da je to danak plaćen univerzalnosti pristupa. Jezičari su svjesni da takav pristup nije najbolje rješenje. Utjecaj i uloga vlastita materinskog jezika su tako veliki da njihovo zaobilaznje loše utječe na proces poučavanja, a ako ih uzmemo u obzir, izvanredni rezultati pouzdano neće izostati. Imam dojam da bi udžbenik o kojemu je riječ mogao izvanredno funkcionirati za strance Slavene - kojih je jezik tipološki blizak hrvatskome jeziku - iako bi ga tada trebalo preurediti, promijeniti intenzitet obrade nekih gramatičkih jedinica, uvesti neke kontrastivne sadržaje. Posve sigurno, on je neka osnova za nastavu hrvatskoga kao stranoga jezika. Ono što zbunjuje i pomalo smeta jest pomno vođenje nastavnika tijekom cijelog nastavnog procesa, što mu zapravo oduzima cijelu inventivnost. Mislim da je i u tome proturječnost koncepcije - s jedne strane shematičnošću nastavnih jedinica daje neograničene mogućnosti nastavniku, a s druge tu kreativnost oduzima strogo prikazujući kako bi proces poučavanja trebao biti vođen. U cijeloj toj idealnoj shemi zbunjuju i neke nedosljednosti, npr. u 7. nastavnoj jedinici "nemam kartu // nemam karte" - bez objašnjenja (što je posljedica pristupa) - uvodi zbunjenost u vezi s uporabom; razumijem ipak da će se u takvim situacijama s pojašnjenjem uključiti nastavnik. Nakon Cesarićeve pjesme *Voćka poslije kiše* (str. 129) odjednom imamo istaknute nepoznate riječi, što ni u jednom dosadašnjem tekstu nije bilo učinjeno. Po čemu su one "nepoznatije" od ostalih? Zsigurno je nastavniku prepuštena uloga upozorenja da je u tekstovima prikazan standardan jezik koji "griješi" dotjeranošću, dakle podučavamo jezik kakav bi trebao biti a ne kakav jest. Priznajem da mi neki autoričini potezi nisu do kraja jasni; na primjer, nisam razumjela ulogu osamljenog teksta *Povijest dvorca Brezovica* (str. 121) i umetnute *Kratke povijesti svetišta Majke Božje Bistričke* (str. 139). Takav bi se tekst spoznajna karaktera mogao staviti i na druga mjesta, označavajući ga prepoznatljivim grafičkim znakom. Mogao bi poslužiti kao dodatna informacija za napredne studente, pružajući dodatne mogućnosti (npr. referiranje sadržaja), obogaćujući time njihovo znanje. Pojava samo dvaju takvih tekstova zbunjuje i remeti koncepciju udžbenika.

Peterojezični rječnik na kraju prvog dijela dobra je zamisao ako prihvatimo namjenu udžbenika i posebnost rada u višejezičnim grupama. Takav bi rječnik trebao biti pomoć ne samo studentu nego i nastavniku koji rijetko uz hrvatski vlada još sa pet stranih jezika. Vjerujem da je izbor tih pet stranih jezika uvjetovan potrebama Škole za strane jezike, i o tome se ne bih sporila. Dakle, udžbenik je namijenjen polaznicima kojima je jedan od tih jezika materinski ili koji se jednim od tih jezika služe. Broj prijevoda ipak opterećuje rječnik, i, bez obzira na grafičku označenost, njime se nije lako služiti (uspit rečeno možda bi bila bolja oznaka u boji). U koncepciju rječnika također se ne uklapaju svakidašnji izrazi koji su obrađeni u tekstovima pa nije potrebno njihovo ponovno objašnjavanje, no smatram da je vrlo korisno označavanje naglasaka. Možda bi bilo dobro unijeti i označavanje tipa konjugacije ili deklinacije, što bi olakšalo uporabu danih riječi u vježbama.

Uz udžbenik je tijesno povezana kasete. U izvanrednoj izvedbi prezentirani su tekstovi iz prvoga dijela. Konceptualno se u snimku ne uklapa abeceda, najprije pročitana kao

primjer fonetskog sustava. Drugi je put čujemo s podjelom na samoglasnike i suglasnike ilustriranu primjerima (neki od primjera razlikuju se u udžbeniku i na kaseti). Kako je očito da je fonetski dio prepušten nastavniku, uz pomoć drugoga dijela knjige taj se uvod čini nespojiv s kasetom i zahtijeva ili dodatnu fonetsku obradu ili uklanjanje tog dijela s kasete. Djeluje kao tradicionalistički pristup učenju stranog jezika ("počinjemo od abecede").

Nesporni adut kasete je tekst snimljen bez dodatnih zvučnih efekata, kao npr. zvukova grada, vreve ljudi i sl. To bi, naime, trebao biti činitelj koji daje tekstu prirodnost. Praktički, međutim, osim negativnih efekata - nečitkosti i nerazumljivosti jezika - on ne pridonosi ničemu. Svaku pohvalu zaslužuje dobra muzička opremljenost kasete, vrlo dobar signal, umjerenost u ilustrativnom dijelu.

Priručnik za nastavnike, koji je neodvojiv od udžbenika i kasete, vrlo je detaljan vodič kroz cijeli materijal. Toliko detaljan da se katkad nameće pitanje kome je namijenjen. Prema deklaraciji, priručnik je namijenjen nastavniku, čime se zapravo budi sumnja nije li to podcjenjivanje koje može rezultirati tako opasnim rutinerstvom (dovoljno se osloniti na upute). Meni ipak više djeluje kao metodička pomoć nekome tko se slučajno našao u ulozu nastavnika. Da se naš učenik služi hrvatskim, i njemu bi mogao poslužiti, ali to je tek početnik i neće razumjeti tamo iznesene upute.

Moju je pozornost najviše privukao dio kompleta *Gramatika i rješenja zadataka*. Rješenja zadataka popratit ću samo kratkim komentarom - smatram da je potreban. Praznine na str. 220 držim nedosljednošću ili propustom (dovoljan je drugdje primijenjen komentar *individualna rješenja*). Rješenje vježbe 13. na str. 267 nije jasno.

Obrada gramatičkoga dijela opet priziva na početku postavljeno pitanje: kome je taj dio namijenjen i kako se njime služiti.

Nakon informacije da hrvatski jezik pripada indoeuropskim jezicima (pitanje je znači li ta informacija što našem učeniku, a nastavniku je pak očita) predstavljen nam je fonološki sustav hrvatskoga jezika. Sumnje izaziva način transkripcije pojedinih konzonanata napravljen radi neslavenskog učenika, npr. c (ts), č (tč !!) itd. Taj način predstavljanja hrvatskog fonološkog sustava neće pomoći ni nastavniku ni studentu. Ako već autorica smatra da je to potrebno, možda se trebala poslužiti međunarodnim zapisom (IPA) i fonetsku bliskost, eventualno, ilustrirati stranim primjerima (na pet jezika?).

Dok u rječniku petojezičnost donekle može biti opravdana, u gramatičkom dijelu ona je samo nepotrebno opterećenje, koje taj dio knjige čini nečitkim, grafički neprepoznatljivim i metodički neopravdanim i suvišnim. Ponavljanje, na pet odnosno šest jezika, termina koji su pretežno uzeti iz latinskog jezika jednostavno nema smisla. Ponavljanje kao ilustracija rodova triju jednakih primjera pet puta primjer je neekonomičnosti i besmislenosti (str. 47). Primjeri zauzimaju cijelu stranicu, a ne pridonose proširenju znanja o toj materiji.

Takve se zamjerke mogu pripisati cijelom materijalu navedenom u gramatičkom dijelu (usp. str. 24-26). Osnovni je razlog što je, kako se čini, autorica htjela tu spojiti dvije uloge. S jedne strane, to je trebao biti pomoćni materijal za nastavnika; te, s druge strane, za studenta. Ni jedna od tih uloga nije ostvarena. Kao pomoć nastavniku karakterizira ga preoskudna ili pak uopće nepotrebna informacija o jezičnim pojavama, npr. palatalizacija (str. 77), sibilizacija (str. 80), jer bi filolog to trebao znati, a onaj tko ne zna, neće o tome dovoljno saznati iz jedne rečenice u priručniku. Ista informacija za studenta u svojoj oskudnosti ne daje globalnu informaciju. U uvodu je, na primjer, spomenuto da je hrvatski indoeuropski jezik. Mislim da će student prije znati za postojanje slavenskih, romanskih ili germanskih jezika, a termin "indoeuropski" može mu biti stran. Čini se, također, da nije sačuvana ravnoteža između pojedinih gramatičkih tema. Često

nedostaje objašnjenje uporabe različitih padeža u istom sintaktičkom kontekstu (usp. str. 161. *Ja hoću kavu. / On hoće kolača...*). Takve bi se zamjerke mogle nizati. Osjeća se da je krivac univerzalni pristup, odnosno prilagođenost univerzalnom studentu.

Šteta je što taj dio ni svojim grafičkim oblikom ni suštinskim sadržajem nije dorastao ostalim dijelovima knjige. Čini se suvišnim, a namjena mu nije jasna. Budući da je cijeli komplet vrlo skup (više od 400 kuna), izostanak tog dijela mogao bi smanjiti cijenu.

Ipak sve zamjerke, koje se pretežno odnose na dio gramatike i rješenja, ne umanjuju vrijednost prvoga, praktičnog dijela udžbenika, koji će u rukama stručnoga i vještoga nastavnika pouzdano dobro poslužiti u modernom poučavanju stranaca hrvatskome jeziku.